

H A J R Á . . . !

Irta: HAMVAS H. SÁNDOR

A lakás viharzott a házmeester kiabálásától.

A nyers, dühödt hangok kicsaptak az udvarra, folyosókra, szerte-rezegtek a nagy házban; s szétterültek, mint ezer darabra szakadt rongy a szélben. A cafrangokból a kapu alá is jutott s néhány cafatja kicsúszott az uccára, a reggeledő élet új lüktetésébe.

Hussmann, a házmeester csaknem magánkívül volt. Az imént ébredt fel álmából s az órára pillantott. A vér meghűlt az ereiben. Kétszer is megdörzsölte a szemét, nem akart hinni annak, amit látott, de a mutatók és a számlap hangtalanul az arcába kiáltottak: elkéstél! Ekkor szilaj gondolatok rohanták meg. Fenyegető arcokat és a fiatal Zorgert látta magaelőtt. Roppant félelem szorongatta a torkát, de aztán kiszakadt belőle a harag, bőmbőlő hangja végigzúgott a lakáson: miért nem keltették fel idejében, hisz' az este, lefekvés előtt az asszony és a cseléd lelkére kötötte...!

A lakásban már mindenki ébren volt, csak a két gyerek, Jenő és Ila aludtak zavartalanul. Hussmann ez is dühítette. Hát ezek csak alsznak. Csak döglenek?...

Hussmanné a konyhában kapkodta a fejét. Fülét bedugta s bordó pongyolájában, ami rendetlenül lógott vastag alakján, szájalmasan sópánkodott, hogy ő már nem bírja, tönkreteszi a kiabálás, az idegei úgyis tönkre vannak téve!... Szerette volna már kint látni az: urát a lakásból... Csak menne már, csak már menne!... Szeretett volna szembeszállni az urával, keményen az arcába csapni és visszakiabálni, hogy elég ebből a cirkusból!... De nem mert. Félt, érezte a tehetetlenségét. Örökké is félt. Rettegett, túrt és szenvedett... A visszatartott indulat azonban belőle is kipattant s ezt a kis cselédre szórta. Visított, zsörtölődött, hogy ugorjon már a kávéval, a fürdőben készítse el a mosdót, ne késleltesse még ő is az urát; hadd menjen, hadd vigye az ördög!

A cseléd szóltalanul, száját összeszorítva tett-vett. Szaporán elkészítette a kávé, a tálcára tette a friss zsemlyét és vitte az úrnak. Belül őt is harag fűtötte s utálkozva pislogott az asszonyra, az úrra. Már únta ezt a helyet, ezeket a kiabálásokat. Majd minden nap egy-egy veszekedés, ordítózás. Mindennap viharzik ez az átkozott ház s rendszerint rajta, a házmeester cselédjén csattan el a viharostor vége... Hát neki mindent el kell tűrni? Az ő háta olyan széles, hogy minden ráfér? Megtorlás nélkül üthetnek, rúghatnak rajta? Ó, átkozott ház, örültek háza!... De elmegy innen, el! Inkább a bizonytalanság. Igen, elmegy, ma fölmond, nem hagyja magát, hisz' a csontjairól lerágnák a húst!... S ez a sok dolog; egyedül dolgozik a házra, késő éjjel mehet csak aludni, de reggel ő az első, aki felkel. És minden második éjjel egy órától hajnalig kaputnyitni; elcsurog az élete. És miért? Kiért? Talán a fizetése?... Rongyos, koszos pengők!... Olyan rongyosak és koszosak, mint ez a házmeester fajzat!

Keserűséggel vitte az úrnak a kávé. Az úr rásivített:

— Mit sétál, kényelmeskedik, mint aki ráér? Elkészítette már a mosdóvizet?... Nem?... Hát akkor? Hogy a...!

Egy ideig szembenézett az úrral.. A nyelvére mérges szavak rakódtak, most megmondja! Mégis hallgatott, mint két év óta mindig. Egyet nyelt és ment a fürdőszobába.

Hussmann ismét kiabált... Annyit sem kaphat meg, hogy idejében

felköltsék... Itt élnek a nyakán valamennyien, csak várják a készet, a pénzt, de belátásuk nincs...!

A család úgy veszi őt, mint igavonó állatot, akinek csak az a kötelessége, hogy őket mindennel ellássa! Igen, ő csak a család állatja. Nem több. Akit mindig hajthatnak, akiből mindig préselhetnek pénzt... A gyerekek is?! Hát mikor lesz már vége az örökös tanulásnak? Neki elég volt négy elemi és tanonciskola, — ezeknek pedig felsőbb iskola kell. Más kölyök ilyen korban már pénzt keres, de ez a kettő nem. Olyanok, mint a piócák. Kollokválás, újabb vizsgák, újabb s újabb tanulások, késő jel hazajárni, kávéház, strand, uzsonna, a pengőket szórni, mert persze, a barátaikhoz, barátnőikhez méltón reprezentálniuk kell. A fiatal úr és a kisasszony! És ha végeztek? Idehaza egy darab fát sem fognak arrébb tenni, mert kész úr, nagysága lesz belőlük!...

Az arca a dühtől vörös volt. Vastag ajka még jobban megduzzadt, a nyakán kidagadtak az erek Ahogy kiabált, a nyála fröcsögött. Hirtelen a tükör felé fordult, belenézett. Megdöbbenve bámult a foncsorozott üveglapra, oly' idegenül, rémitőn hatott rá az az arc, amely onnan visszanezett. Mintha soha nem látta volna önmagát, úgy bámult a tükörbe. Hát ez ő?... Fehér haj, ráncos, petyhüdt bőr, a szeme alátáskásodott, akárcsak zacskók lógnának ott. S a szeme szürke, bizonytalan, semmitmondó... Az apja szeme volt ilyen, amikor meghalt. Hideg lehelet-féle csapta meg. A hangok lesorvadtak az ajkáról. Megnémult. S ekkor megrohanták az emlékek... Az elpotyogtatott életét látta. Minden, ami számottévvó volt, most visszajött. Látta önmagát, amikor felszabadult és a mestere keze alól nekiindult a világnak. Amikor nekigyürkőzött a kaparásnak. Hogy legyen valamije. Egy kis ház, hogy ne fizessen házbért s a gyerekeket fölnevelje, iskolába járassa... Mélyről indult, ahol vad gondolatok gyötrik az embereket és ahol az iga alatt a benemteljesedett kívánságok helyén lángszavak, súlyos igazságok nőnek.

Mindenre emlékezett. Arra is, amikor bátyját kitérte a munkavezetői állásból. Ez volt az első keményebb, merészebb lépése. De kellett: mert a család... és mert nem akart örökkön halálra fáradni a robotban és mert kevés volt a pénz, a kereset. Aztán sorstársainak fordított hátat. Nehéz volt megtagadni a multat, az együvé tartozandóságot s a testvéri szeretet is tiltakozott benne, de kurta számok voltak a hétvégi borítékon. S az álom, a föl szabadulás még messze volt, a család szaporodott; vén apja hozzákerült — egy karéj kenyérrel több kellett. Az asszony egymásután még két gyereket hozott a világra, csak azért, hogy félév múlva eltemesse őket. Kellott a kemény, merész lépés, kellettek a többi lépések is...

Mindent feladott, mindent megtagadott, minden régi emléket kiölt magából, csak a célt nézte, a kaparást. — „Hajrá, csak hajrá!” — hogy minél több jutalékot kapjon és alaposan beágyazza magát az öreg Zorger kegyeibe.

Utálatos ize volt ennek, de így nőtt össze a Gyárral. Ugy számította, annyit kapar magának, amennyiből önálló lesz, vagy pedig nyugodtan, munka nélkül leéli hátralevő napjait. Hiszen a gyerekek is meg nőnek, segíteni fognak neki és egyszer az apja is... meghal... És érezte, hogy fölfelé halad, egyre fölfelé... Később aztán rájött, hogy lefelé csúszott, mindig lefelé. És a társai, akikkel valamikor együtt rázta az öklét, most már feléje rázták...

Az önvád is lépten-nyomon eléje állt. De elcsitította s az út, amelyen elindult, magával ragadta. Hol volt akkor már a bátyja? Csak a számonkérő arcok, tekintetek maradtak meg körülötte, de ezekkel csakha-

mar végzett; volt társait, az orra előtt kellemetlenkedő multat kidobta a Gyárból. Hogy senki ne lobbanthasson a szemére semmit.

Aztán új embereket vett fel. Fiatalokat, erőseket a kaputól: nem a szakegyletbe fordult munkaerőért, mert onnan is elszakadt. És ezek a fiatalok nem ismerték, talán hírét sem hallották s megadták neki a kijáró címet: — „Hussmann úr!”

Ezekkel lehetett erőskezű munkavezető, ezekre rájuk dörrenhetett: — „Hajrá! Hajrá!” — Ezekkel úgy bánhatott, ahogy akart. Lobogó gyűlöletük titkon hasalt el a gyalupadokon, gépeken. Némán beleizzadtak a hajrába...

Rohant az idő. Zorger beváltotta ígétét; adott termelési jutalékot, különböző prémiumokat. Kaphatott, gyűjthetett. És éhes örömmel kapart, gyűjtött. A „hajrát” egyik filléren sem érezte. Egy kis három-ablakos, egy-ajtós házacskát vett a környéken, hogy legyen valami, ha már kikopott a Gyárból. De a kis ház messze esett a Gyártól, nem bírta a hosszú utat s bérbeadta. Aztán házmesteri állást vállalt; ezzel megtakarította a lakbért... A fillérek pedig gurultak, csörögtek...

Később jött a háború, Zorger kijárta a fölmentését. A háborút nyomon követték a forradalmak: a második elsöpörte őt is, a pénzt is - bosszút állt rajta. Hiába fogadkozott, hogy soha többet, a munkások nem bocsátották meg az árulását. Örült, hogy ép bőrrel megmenekülhetett...

De egyszer vége lett a százharminchárom-napos uralomnak s mint a fúria rohant a Gyárba, ordítva, tajtékos dühvel. Elvakulva tisztogatott.

A műhelyek tele voltak féligkész, majdnem befejezett ajtókkal, ablakokkal: ezek a munkásházakhoz készültek. A napszámosokkal félszerbe, sufnik alá hordatta, ahol a kacatokat, lim-lomokat raktározta el. Nyoma se maradjon! — „Munkásházak?” — röhögte gúnyosan. Legszívesebben felgyújtotta volna az egészet... S a gépek, munkapadok hallgattak...

Ezután semmi olyanról nem akart tudni, ami vonatkozásban állott a munkásokkal. Örökre megtagadta őket és azok is megtagadták őt. Pedig azelőtt néha-néha érdeklődött, kerülő utakon odakíváncsiskodott közéjük, mert nem tudta teljesen kiölni magából az odatartozandóságát. Hanem aztán... Vad, kiméletlen, erőszakos lett. Annyi időt sem hagyott, hogy orrukát kifújják, verejtékes homlokukat megtöröljék. — „Hajrá! Hajrá! Hajrá!” — ordította munkakezdéstől-befejezésig. Mindenütt a munkások nyomában csattogott. A gépeknek szüntelenül anyaggal tömötten kellett morogni. A padokon surrogni a gyaluknak. Vészes, vad iram száguldott körülötte, a háta meggömbültek, a lábak megroggyantak, de csak: — „Hajrá! Hajrá!” — és élvezettel nézte a vad iramban száguldó robotot, amely görnyesztőn szántott végig az embereken...

Hát így volt. Így utálták meg, így gyűlölték meg azok, akiknek sorából sarjadt. S ezek az emberek nem a régiek: néha ökölbe rándult a kezük. „Hajcsár!” — vágta a szemébe. Egy este meglesték és félholtra verték...

Tudta, érezte, hogy mindenki gyűlöli, aki a Gyárban dolgozik, verejtékezik. Nem könyörölnének rajta: csak a percre, pillanatra várnak. Tudta: jaj lesz neki egyszer. Tudta, — mégis tovább hajszolta a meghajszoltakat...

Később engedékenyebb lett. Talán elfáradt, talán félt... S az egylethez békülékeny hangokkal közeledett. Ígérte, hogy csak onnan kér munkást, ígérte, hogy megszünteti a „hajrát”, hogy visszamenőleg kifizeti a tagsági díjait. S a munkások összemorogtak: „Nem köll, maradjon

magának! Köztünk nincs helye!"

De mások másként beszéltek! — „Köll, szükségünk van rá! Ígérte, hogy jóvátezi hibáit. Belátással kell lennünk. És ami a legfontosabb: minden üzemet, ahol embereinket elhelyezhetjük, örömmel kell vennünk!... Csak erősödjünk meg, majd akkor végzünk vele, ha nem úgy viselkedik, ahogy ígérte! Egy jól megszervezett sztrájk és kibuktatjuk a gyárból!"

Ez az érv győzött és ő kibékült a szakegylettel. Visszakapta régi tagságikönyvét. De a szavát nem tartotta be; a „hajrá” azután is csatogott a munkások hátán. Szerette, akarta volna csökkenteni az iramot, de már a vérében volt. És nemcsak a szakegyletből, hanem a kaputól is vett fel embereket. A felét innen, a felét onnan. Hogy ne legyen sztrájk, ne buktassák ki a Gyárból.

Igy ért idáig. A tegnapelőttig, a máig... Most mindent látott.

Belebámult a tükörbe, a megöregedett, kivénült Hussmannra... Hát ez az arc igazán ő... „Hát ezért volt minden?” — a foncsorozott üveglap gúnyosan fénylett vissza: „Ezért! Ezért!”

Tudta, látta, hogy sehová sem tartozik, nincs szilárd talaj a talpa alatt. Itt az öregség és ő még mindig nem tehet pontot a munka végére. ...És az elmúlt szombat?! A napszámosokat elfelejtette ma reggel hat órára berendelni, hogy hétre megrakják a teherautót és elinduljanak a épületre. A fiatal Zorger is velük megy... A gépmunkásokat pedig félhétre, mert az asztalosműhelyekben kifogyott a munka. Az asztalosok már szombaton délelőtt lógtak. A fiatal Zorger is észrevette és rátámadt. De kivédte a támadást. Valamit hazudott, amire a fiatal Zorger élesen jegyezte meg: „Nem szeretem, ha az emberek tétlenül állodognak!” — Akkor rendelte el, hogy a gépmunkások hétfőn reggel félhétre, a napszámosok hatra jöjjenek be. A teherautónak hétkor indulnia kell!

A feje zugott: mi lesz most? Az emberek félnyolcra, legjobb esetben hétre jönnek be... A fiatal Zorger gondolt; jó ideje ő vezeti a Gyárat. S a fiatal Zorger nem szereti az idős embereket. Őt sem szereti. Már többször levélszamarazta. Egyszer azt ordította: — „Ugy látom, magát is ki kell cserélni!” — A szavak mellbelökték. Arra soha sem, gondolt, hogy egyszer így is lehet.

Ezekben a pillanatokban fenyegetően vigyorgott rá ez az eshetőség. Hogy így lesz. Ma, vagy holnap, vagy a hét végén, szombaton. Félrelőki, kirugják, mint aki már csak az utban van.

....Igen, igen, már vén, azért is felejtette el berendelni a munkásokat....

Percekig összehuppanva ült. Érezte a készülő tragédiát.

Aztán dacosan felállt, mindent lerázott magáról, mint fölösleges terhet... Az nem lehet, hogy már vége legyen mindennek! A Gyár még kell neki! Még nem kapart eleget!... Az autó meg lesz rakva, hétkor indulni fog! A fűtővel rogyásig rakatja a gőzgépet, felhajtja a gőzt, rákapcsolat a gépekre s a gépek félhétkor már zugni, morogni, zakatolni fognak... A fiatal Zorger talán nem is megy le a gépházba, talán nem veszi észre, hogy a gépek üresen, ember nélkül szaladnak... És ahogy jönnek a gépmunkások, úgy állítja be őket sorra a munkába... Igen, igen, még nem késő... Az órára tekintett és újra kiabált. A lakás visszhangzott s a mérges, szitkozódó szavak, mint erős sav marták az asszonyt, cselédet, az alvó gyerekek arcát és a mintázott, tapétás falakat. Lobbanva járt, mint tigris a ketrecében, a visszarángatott fiatalság rugalmával, de erőlködve a lobogó düh alatt. Nem is mosdott. Minden percre szüksé-

ge van. Fehér haja kuszán, csapzottan lógott a homlokára.

Kirobbant a lakásból. A kabátját az udvaron cibálta fel. Az ajtót bevágta maga után, hogy az üvegek csörömpöltek. A kapu alatt arra gondolt, hogy a napszámosok hátha előbb bejönnek, mint hét óra?... Hogy nem is reggelizett, ez eszébe sem jutott.

Az asszony felsóhajtott: — hála isten, elment!

Az út a Gyárig egyetlen rohanás volt. Lihegve, remegő lábakkal fordult be a kapun. Első pillantása, a portásra esett.

Ugy látta, vigyorog... Gúnyos, metsző vigyorgás ül a szája szögletén; talán tudja, hogy elfelejtette az emberekelt berendelni? A fiatal Zorger biztos nem mondta meg neki — tehát csak bárgyuságában, gyűlölködésében vigyorog, ha vigyorog...

Kissé megbékélt és arra gondolt, ha más nem akad, a portást fogja hívni megrakni a kocsit. Ezt azonban gyorsan elvetette. Ez is olyan, mint a többi, — mehtagadná a segítséget.

Dühösen megnézte az órát: 6.15. Az emberek már itt volnának, ha... De nincsenek itt! Majd a portás felé fordult és simára lefojtott hangon kérdezte:

— A napszámosok bejöttek már?

Ugy érezte, megalázkodott s a szive összeszorult.

A portás egykedvűen felélte:

— Még nem! — S lassan hozzá tette: — Miért? Még ráérnek jönni!

Rövid, odavetett mondatok voltak s a „Husmann úr” hiányzott belőlük... Nem, ettől nem várhat segítséget. Megint a torkára kapaszkodott az ordítás, de magabagyúrta. Csak éppen annyit mondott:

— A kulcsokat!

*

Husmann rohanva ért az ácsudvarba.

Az ácsok már dolgoztak, ingujjra vetkezetten baltázták a gerendákat, s a fehér forgácsok megvillantak a levegőben. A kopácsolás pergőszerű volt s a vízhordó lány, fakupával a kezében, ringó sok szoknyájával, éles hangjával élő-elevenen folt volt ebben a zajban.

Husmann az ácsokat nézte. Egyetlen roppant kívánság volt az arca; csak négy embert kapna belőlük, csak négyet! Akkor már rakodhatna... De tudta, hogy ez csak kívánság, az ácsok is haragszanak rá a mesterükkel együtt. Mert nem engedi őket a vastag gerendákkal a gépekhez...

Legyintett és elfordította a fejét. Az udvart nézte és ekkor meglátta a teherautót. Ott állott az asztalos műhelyek előtt, pótkocsival, leengedett oldalakkal, majdnem az ajtónál. A soffőr a motor mellett állt, hallgatta halk berregését és a kísérőjéhez beszélt.

Husmann közömbös igyekezettel állapította meg, az autó már itt van, rakodásra vár, egy pillanatot sem késett: de hol vannak az emberek? Ki rakja meg?... Megint feltört benne a rémület. Megint nagyon érezte az öregségét, tehetetlenségét s hogy őt itt mindenki gyűlöli. A soffőrré pillantott: a széles, erős hátát nézte. A soffőr segítőjére is vetett egy vékony tekintetet: az is nagy darab ember, abban is van bőségesen erő... Ha a soffőr és a segítője nekivetkeznének a megrakásnak?!

De mit mondjon nekik? Megkérje őket?... Az elmúlt szombaton leszidta mind a kettőt. A soffőrt „kocsis”-nak nevezte, a kísérőjét „napszámos”-nak és megfenyegette őket, hogy kirugatja mindkettőjüket,

Nem, erre a két emberre sem számíthat, ez, a két ember sem hallgatja meg őt... Mégis, a rémület és a görcsös kapaszkodás vitte a megalázkodás felé. Halkan köszönt, alig hallotta saját szavait s kissé mosolygott; mosolyt húzott belső utálatára, félelmére.

A sofőr nem fogadta a köszönését. És a segítőtje sem. Hátra sem néztek, tovább figyelték a szinte zajtalanul működő motort...

Hussmann tehetetlen haragjában kiköpött. Ugy ütközött a hallgatásukba, mint valami kőfalba. S a felajzott harag roppant erővel dolgozott benne. De másodpercek múlva megcsillapodott, mint a tűz, amire vizet öntenek; pillanatokig sziszegett, aztán újra köszönt. Hátha, nem hallották?

Akkor a sofőr megfordult. Hideg, dacos arccal, szűros szemmel bámult Hussmannra.

Hussmann halántéka mögött lüktetett a vér; (mindegy, ezt nem szabad észrevenni) és sima, közvetlen szavakkal kérte a sofőrt:

— Vajda úr, legyen szives... — Magát a sofőrt akarta hívni, de megcsuklott és csak az emberét kérte kölcsön: — legyen szives, adja kölcsön az emberét... rakodni!

A sofőr arca hideg, dacos maradt, bár hihetetlennek tűnt fel előtte, hogy Hussmann így is tud beszélni. Hát kérni is tud? És milyen lágy, puha a hangja. És „legyen szives"! És „úr"-nák szólította! Eddig mindig csak „Vajda" volt neki; csak így, félvállról: „Hallja, Vajda!"... Persze, a rakodás! Hétkor indulni kellene. Hétre itt lesz a fiatal Zorger is és ő is a kocsival jön... Na persze: s nincs ember, aki megrakja, a kocsikat!... Hát hol vannak az emberek?... Hohó, Hussmann elfelejtette berendelni őket!... Ugy, szóval ezért a „legyen szives", ezért az „úr"?! Ezért kér. Ezért alázatoskodik... De szombaton, meg a mult héten, meg azelőtt napról-napra: „Kirugatom!" meg „kocsis"!... S ezért fölényes **lett**, mintha valahonnan főnről beszélt volna le Hussmannra.

— Arról szó sem lehet! A segítómre szükségem van, a motorral van valami baj, még rendbe kell hozni... és tudja, „Hussmann", hétkor indulnom kell... a fiatal Zorger pontos ember.

Minden szót alaposan megnyomott, hogy Hussmann értse meg, ő semmit sem felejtett el. És hogy a kutyáira dér jött!... Aztán füttyörészve elfordult.

Hussmann ajkába harapott... Ime megalázkodott. Meghajolt. És könnyörtelenül visszarúgták. Pedig soha nem felejtette volna el a sofőrnek ezt a szivességet!... Na, de így sem felejtí el.

A megbántás és a megalázottság kegyetlenül marták... Törni, zuzni tudott volna. A kulcsot vad lendülettel fordította meg a zárban, az ajtószárnyakat irózatossal erővel kivágta.

A sofőr és kísértője összemosolyogtak és, tovább néztek az egyenletesen, simán dolgozó motort...

A gépházműhelyben még aludtak a gépek. A széles szijak mereven lógtak alá a menyezet alól. A sarkokban, ahová soha nem jut világosság, sötétben ásitott az ott maradt éjjel. Kenőolaj és gépszir szaga: terjengett a komor falak közt. A szűkre-szabott ablakok porosak, piszkosak, pókhálósak voltak. A gépek mellett féligkész és nyers munkák heverték rendberakott halmokban, ahogy szombaton a napszamosok takarításkor rendberakták.

Hussmann bőszyulten tovább rohant. A fülkeszerű iroda az első emeleten volt, a nagy asztalosműhely belső sarkába építve. A lépcsőn is rohant, kettésével ugrotta át a fokokat. De fönt, a lépcső felső végén

megállt, visszapillantott a gépházműhelyre. Hátha már van itt valaki?... Nem hitte, mégis remélte, titkoltan, mint csodát remél az ember. A csoda azonban elmaradt. Egyetlen ember sem volt a gépházban... Ki is volna, amikor ő nyitotta fel az ajtót, kulccsal?

Az irodájában a székre zuhant és rákönyökölt az asztalra. A feje ropant nehéz volt. A halántéka körül fájt. A gondolatok pedig jöttek. Kíméletlen, észvesztő gondolatok, hogy mi lesz? Hogy ma...! És hogy már vén... Egy könnycsepp sajtolódott ki a szeméből. Lassan legördült az arcán és rápettyent az asztalra. Sírt... Még soha nem sírt, mindig kemény volt; a lágy, rikató érzéseket nem ismerte, de most megtiporták, megálázták s ezért sírt...

A poros, reves falak, a homályos ablakok és a letisztított gyalupadok hallgatva bámultak. A falon, majdnem a feje fölött az óra szünet nélkül ketyegett, a mutatók lassan, de biztosan haladtak a végnélküli körben.

Megremegett. Vége mindennek. A hét végén elbocsátják. Vagy talán már ma?...

Hirtelen felkapta a fejét, új erő buzogott fel benne. Nem és nem, azért sem!

Felugrott. Kabátját, mellényét ledobta és felrántotta munkaköpenyét... Ő egyedül rakja meg a két kocsit. Segítség nélkül!... Valamikor cipekedett, valamikor ő is hordta az ajtókat, ablakokat. Mikor inas volt. Vézna csenevész kölyök. De húzta, bírta, mert bírnia kellett... Hát most is birni fogja!

A műhely másik végében, közel a kijárához, a falnak támasztva sorakoztak az ajtók, ablakok, tokok. A legnagyobbat kinézte: először a nagyját, nehezet, aztán a könnyebbeket, kisebbeket, mert a munkában gyorsan fogy az erő. Így csinálta inaskorában is... És a legnagyobbat kirángatta a sorból. Ez még könnyen ment, hanem mikor fel akarta emelni, a hatalmas ablak meg sem mozdult. Mintha odaragadt volna a padlóhoz. Négyezer-öttször nekirugaszkodott, fújt, lihegett, erőlködött, de nem bírta. A köpenyét levetette, karján az inget felgyűrte, de hiába, petyhüdt, lötyyedt volt a húsa, a karjaiban nem volt erő: vén volt már s milyen rég nem dolgozott...

Újra és újra nekifeszítette magát, a csontjai ropogtak, halántékán az erek kidagadtak, a homlokára kiült a veriték, de az ablak makacsul a földhöz ragadt.

Talán egy másikat? A kisebbet... hogy belejőjön a munkába?... S egy kisebb ablakot rángatott elő a sorból, lehajolt s lent, a közepén megragadta a tokot és emelni akarta. Nagyot nyögött, de az ablak nem mozdult, ez is nehéz volt. Többször nekifogott, de hiába, nem bírta.

Minden ajtót, ablakot végigpróbált; hasztalan... Egy egész kiesi világító-udvari ablakot felemelt ugyan, de mikor már megindult volna vele, keserűen visszadobta a helyére. Hát ezt vigye? Ezt az egy kis ablakot? És mi lesz a többivel!? A többit nem bírja!

Rádőlt az egyik gyalupadra pihenni. A feje zúgott, a melle zihálva emelkedett, s azon gondolkodott, hogy a napszámosok hogyan bírják?... Visszaemlékezett, hogy rakodáskor, anyaghordáskor, hogy cipekednek. Megfognak, fölemelik és viszik. Egyszerűen viszik; táncoló lábakkal, rogyadozva, de viszik... Mikor még a bátyja volt itt a munkavezető, két ember vitt egy ajtót, ablakot. De aztán jött ő, és egy embernek kellett cipelni egyet. Ő így vezette be.

A szája szétnyílt, a nyála kicsordult.

Tehetetlenül vergődött a szétcibált ajtók, ablakok között: mintha élete romjai gyűltek volna köréje.

Eszébe jutott, hogy a fiatal Zorger nemsokára itt lesz, most sportol, lovagol: minden reggel öttől félhétig. Még télen is...

Az óra a falon kitartóan ketyegett, monoton hang kíséretében törtetett előre.

Félhét mult pár perccel...

*

A munkások lassan szállingóztak befelé a Gyárba. Az elrohant vasárnap visszamaradt árnya fájdalmasan ült az arcukon és ahogy ételhordó ládikáikat, táskáikat vitték, volt valami rejtett szomorúság, lemondás a lomha mozdulataikban.

A bélyegző óra, mikor a fogantyúját lenyomták, pettyenve csengett, s tegnapról visszarángatott szavak keringöztek a levegőben. Fel-felsuhogott egy sóhajtás, fel-felszilajkodott egy tompa káromkodás, hogy aztán lelapuljon a szürke kövekre s agyontapossák az otromba lábak... S a munkások rendben mentek a helyükre; lakatosműhelybe, szerelőkhöz, mázólokhoz, a túlsó telepre, ide-oda, ki hova tartozott.

A napszamosok is jöttek.

Lassan, kényelmesen, ráérően... Ó, soká lesz még fujás!

Beszélgettek, félhangosan rágódtak valamin, talán az örökös bajokon, el nem muló nyögéseken, ami fujás után megint rájuk zuhan vagy tán a gyorsan elröppent pillanat-örömökön, amiben egyszer már jó lenne sokáig fürdeni, mélyen elmerülni.

Mikor a külső körfürészhez értek, a szabász-félszer alól rájuk csattant Hussmann bőszen hangja:

— Na, mi lesz? Mit kényelmeskedtek? Hány óra van? Mit mondtam szombaton, mikor kezdünk?... Hatkor, azt mondtam szombaton, hatkor! És kocsiak lesz! Két kocsi kell meg rakni!... Talán én, rakjam meg?

A napszamosok kövülten álltak, hallgattak. Nem értették Hussmann szavait; hatkor? Hatkor?...

Az egyik halkán, bátortalanul megszólalt:

— Mink nem tudtunk róla, Hussmann úr! A Hussmann úr szombaton nem szólt nekünk!

— Hallgass! Csönd! Egy szót se! Ne tagadd le!... Induljatok rakodni, mert... mert...!!

Az emberek, mint megriasztott csorda rohantak befelé. A torkukra forrt a szó, a szívük hevesebben vert: káromolták Hussmant és a sorukat, de hallgattak és rohantak. Át sem öltöztek dolgozóruháikba, ládikáikat a sarokba vetették. „Hajrá!”, Hussmann a nyomukba viharzott: — Gyerünk, gyerünk! Egy ember egyet... ne kényelmeskedjetek! Ez a két kocsi hétre meg legyen rakva!

Az emberek dolgoztak. A vaslépcső dübörgött alattuk, a padló döngött lépteik súlya alatt. A hirtelen nyakukba szakadt robot alatt nyögtek, görnyedtek. Az izzadság fátyolt húzott a szemükre.

Az egyik ember a keskeny lépcsőn megbotlott, elvágódott. Mint esetlen csomag gurult le a lépcső aljába a magával cipelt ablakkal együtt. Lent egy vészese nyögött, aztán felugrott. Mikor felemelte az ablakot s derekát kiegyenesítette, a szája véres volt. Kis, vékonyka vércsík buggyant ki a szája szögletén s lefolyt átizzadt ingére. A földre is hullott néhány csepp s ahogy tovább ment, úgy tetszett, mintha csodá-

latos vörös virágocskák nőttek volna a nyomában...

— Összetöröd az ablakot... kirúglak...! — dörgött ~~utána~~ Hussmann és széles talpai rátapodtak a vörös virágocskákra...

Az ember sántítva, ijedten vitte az ablakot; sietett s a szája szögletén egyre szélesedett a vércsik...

*

Még tíz perc hiányzott a hét órából, de az autó és a pótkocsi már meg volt rakva. A soffőr és a segítője kötelekkel lekötözték és azon vitatkoztak, kifér-e a kapun.

A fűtőházban a gőzgép sziszegett, a biztosítószelepen füttyülve tört elő a fölösleges gőz. Az ablakokat pára feküdte meg, a roppant melegben ködgomolyagok uszkáltak, különböző alakokat öltöttek

A fűtő bőre fénylett az izzadságtól, a tűz sejtelmesen világította meg ványadt alakját. Félmeztelen teste, mint valami kísértet imbolygott a tompa rőt fényben, ezerfelé hajladozott, miközben szakadatlanul lapátolta a forgácsot a tűzbe. Néha a feszmérőre tekintett: látta, hogy a kazán csordultig telt gőzzel, mégis tovább fűtött, s mint akit megtébolyítottak, rakta, rakta a forgácsot a tűzszekrénybe.

A lendkerék indulásra állott, a súly menetirányban, félmagasságban a küllők közt pihent: még egy-két pillanat s már zúg-zakatol a gépház-műhely.

Hussmann az épület aljában állt, egy rakás deszka mögött, félig bújva, mint a leselkedő tigris. Már nyugodt, csendes volt s dühét elfelejtette. Csak még a gépmunkásokat kell munkáiba állitania, mielőtt a fiatal Zorger bejön, aztán nincs semmi baj... Legyintett: a gépmunkások... á... semmi!... Fölényesen, gúnyosan nézte a soffőrt; hát azt hitte, hogy árthat neki? Hát ki ő, mi ő?... Na, majd ezt is elintézi... nem telik bele két hét...

A gépház-műhely mélyén a lezuhant napszámos nyögött. A szekrények mellett, a piszkos padlón feküdt, a szombati sepréskor elmaradt forgács-hulladékokon s fejét egy deszkarakásra hajtotta. Fájást érzett a bensőjében, talán a gyomrában, talán a mellében, de fájt valahol belül. Az arca sápadt volt s a redők elmélyültek rajta. Szája szögletén még mindig folydogált a vár s ami a nyelvére gyűlt, kiköpte. Már tócsákat köpködött maga köré. Társai, mint riadt, lógószárnyú madarak álltak mellette s a szemük lázasan tüzelt; az egyik vizet locsolt az arcába, a másik rongygyal törölgette ajkán a megalvadt vért, a harmadik a kezét fogta.

Ebben a sötét képben még sötétebb színekkel rajzolódott eléjük a sorsuk.

Hussmann termett a hátuk mögött. Nem vették észre, hogy jött, csak mikor már odaért, rezzentek fel; fejüket válluk közé kapták és elsápadtak.

Hussmann rájuk dörgött, hogy mit ácsorognak, ott vár a sok munka: - Azt ki végzi el? Talán én?... És az mért fekszik ott; mit gondol, mi van itt, szálloda?

Valaki azt mondta, beteg, megütötte magát, amikor legurult a lépcsőn és azóta vérzik a száján.

— Akkor is — hördült fel **Hussmann.** — **Előre!**

Az emberek, mintha lökték volna őket, indultak s a beteg is fel akart kelni. De visszahanyatlott a padlóra, s a száján vastagabban tört elő a vér.

Hussmann az egyik embert megragadta: — Rögtön telefonálj a men-

tőkért, siess! — Aztán a többiek felé fordult: — Ti meg induljatok, előre! A csapolótól a keletőhöz bordani a csapdarabokat; kettő a marótól az ablakrámákat hordja föl az emeletre, a belső műhelybe, Gáspárhoz...!

A műhely sarkaiban, mint ólálkodó szörnyek leleselkedtek az árnyak...

Ekkor a szijjak recsegeve megmozdultak, a kerekek megindultak. Először lassan, de aztán mindig gyorsabban, egyre fokozódó sebességgel forogtak körbe-körbe. A gépházműhely hörgő lármával felébredt...

*

Az első gépmunkás is megérkezett. Ez a marós volt, cingár emberke. A fülén átvörösödött a nap. A gépmunkások közül ő járt be legkorábban és mindig legutolsónak hagyta el a Gyárat. A gépházműhely ajtajában szembekerült Hussmannal.

— Na, mi lesz? Maguk is kényelmeskednek? Maguk is olyanok, mint a napszámosok?

A marós értelmetlenül bámult; mit akar Hussmann? Talán ivott? Hisz' még több, mint félórájuk van a kezdésig!

— Hogy tetszik mondani, Hussmann úr?

Hussmann feljebb vitte a hangját:

— Miit? Hogy tetszik mondani?... ~~Szombaton világosan megmond-~~ tam, hogy a gépházműhely félhétkor kezd!... Az asztalosoknak nincs munkájuk, zsebredugott kezekkel lődörögnek; hát már magukban sem lehet bízni?... És hol vannak a többiek?

A marós szédelgett s szemét kerekre nyitotta. Még mindig nem érti! Talán elfelejtette? Kiment az eszéből?... Igyekezett visszagondolni a szombatra, Hussmannra, de nem emlékezett arra, hogy a vezető mondta volna a mai korábbi kezdést... Nem, nem emlékszik... biztosan Hussmann felejtette el; nem, ő nem felejtette el — nyolc éve van a Gyárban, Hussmannt alaposan kiismerte, hozzáigazodott s talán még álmában is a ki nem mondott parancsait leste. Már sokszor ellentétbe került a társaival. mert mindig feltétlen odaadással hajolt meg Hussmann kívánságai előtt.

— Igazán... Hussmann úr... Nem értem... én nem emlékszem... hiszen akkor...

— Egy szót se többet! Nézze, hogy menjen befelé... és intézkedjen, hogy a többiek is bejöjjenek az uccáról..., mert biztosan a kapu előtt ácsorognak!

A marós még jobban a vállai közé húzta a fejét, rohant a műhelybe, kerékpárját bevágta a sarokba és kapkodva átöltözött. Mikor magára kapta rongyait, szaladt a társaiért.

*

A mentőautó dudálva fordult be a Gyárba.

Pontosan az asztalosműhelyek előtt, a teherautó mellett megállt. Kis csoportosulás támadt körülötte, az ácsok felfigyeltek s míg az orvos leszállt, szünetelt a kopácsolásuk. Az orvost nézték, amint Hussmann oldalán belépett a gépházműhelybe és megbámulták az utánuk villogó hordágyat is.

Az orvos, mint aki ismerős, lépegetett befelé. Hussmann szuszogva követte, beszélt, magyarázott és fölöslegesen mutogatta az utat a gépek között. De az orvos már látta a földön fekvő embert... Hussmann rámutatott: Ez az!

Az orvos lehajolt, kérdezgette, vizsgálta. Hussmann idegesen magyarázott: — Rakodás közben elesett... legurult a lépcsőn... éppen egy abla-

kot vitt... csak később láttam, hogy a száján vérzik... — A hangja lehal-
kult: — Meg vagyok győződve, hogy az éjjel nem aludta ki **magát**... biz-
tosan kocsmázott... ezek, tetszik tudni, doktor úr...!

Senki sem volt körülöttük s a földön fekvő ember nem hallotta Huss-
mann locsogását... A falak hallgattak...

Az orvos hamar elkészült a vizsgálattal s intett, hogy az embert te-
gyék a hordágyra. Félvállról vetette oda Hussmannak:

— Belsővérzés...

A hordágy a levegőben úszva libegett a kijárat felé. Az orvos szoro-
san a nyomában haladt, hosszúkat lépegetett és kikerülte a gépeket...
Kint halk kattanások hallatszottak a mentőautó körül, a hordágy be-
csúszott a kocsiba, az ajtaja becsukódott és elől felberregett a motor. Az-
tán a mentőautó megindult, lágyan, döccenés nélkül gördült tova az ud-
varon és szirénáját búgatva méltóságteljesen kifordult az uccára.

Az ácsok tovább kopácsoltak...

*

A marós idegeskedve beszélt, vitatkozott a társaival:

— De igenis, Hussmann mondta! Szombaton mondta, én hallottam
és ti is hallottátok... hát csak gyertek befelé; tuggyátok, hogy milyen az
öreg!?... Az asztalosoknak nincs munkájuk... és ha én itt tudtam lenni
félhétre, akkor...

A gépmunkások a falnak támaszkodva ácsorogtak, cigarettáztak és
halgattak. Olykor a kapura bámultak, amely borzasztóra tárult; olyan
volt, mint az éhes száj. A mentőautót is látták, de csak megnézték, mert
bement és kijött a kapun, egyébként: mentőautót? hát mentőautó, eleget
láttak már életükben...

— Ha én itt tudtam lenni félhétre, akkor.. — ismételte a marós.

A szalagos megrántotta a vállát és kiköpött. Különös pillantást vetett
a maróra... Most hazugságon kapta, mert ő látta bemenni; ennek pedig
alig öt perce... De különben sem tetszett neki a marós — a **csapolós**nak
és a körfűrésznek sem tetszett, — mindig elhúzódott a társaitól, elkü-
lönülve élt, nem érdekelte, csak a marója... és ravaszkodó, nagykalapot
emelő volt mindig, Hussmannak egy nap húszszor is köszönt. Egyszer
összekapott vele s akkor az arcába vágta: — „Barátom, nyolc évig egy-
helyben lenni és bizalminak lenni, a mai időkben, hát ez egy kicsit fur-
csa! És itt, ahol három hónapnál tovább nem maradhat meg ember!...”
— Megint megrántotta a vállát:

— Ha te itt tudtál lenni félhétre, akkor örülj **neki!** Eriggy szépen
dolgozni!

A többiek ráhümmögtek. Tetszett nekik a szalagos egészséges fele-
lete. A körfűrész kiköpött:

— Hussmann?... Attul minden kitelik!

A csapolós nyugodtan fújta a füstöt a levegőbe és mosolygott. Mert
jólesik azt tudni, hogy Hussmann odabent izgul, túhegyeken ül.

A marós szeme izzott. Ha ez a szalagos nem volna itt, akkor a töb-
biek bejönnének, **nem** hümmögnének az orruk alatt... Nagyon dühös volt
rá; ez az örök nyughatatlan, ez az örök pofázó, ennek soha semmi sem
jó, ennek mindennel baja van, a szakegyetet is megkritizálja, mindig
elégedetlen... Ötödik hete van a Gyárban, de azóta mindig csak beszél,
mást **sem** hallani tőle, mint... „termelés”, „profit”, „tőke” és ezekhez **ha-**
sonlót. Hát tehetnek valamit? Pénteken Hussmannról beszélt, **azt** monda-
ta: — „A legnagyobb munka közben álljunk le és követeljük, hogy tá-

volítsák el Hussmann!" — Örült! Hussmannal kikezdeni?!

— Gyertek be! — böffent újra a társaira. — Ne vacakoljatok!

A szalagos nyugodtan felelte:

— Ráérünk!... Hol van még fényole?

A csapolós fölnevetett. Élesen, jóízűen, tiszta szívből. A többiek is nevettek.

A marós szája szélét harapdálva hallgatott...

*

A fiatal Zorger közeledett az asztalosműhelyek felé. Már messziről nézte a megrakott autót, pótkocsit, hogy jól lekötötték-e. Kedvetlen volt, a homlokán redőkbe gyűrődött a bőr. Mindenki láthatta, hogy ma könnyen kicsúszik belőle a kiabálás.

A sofőr és a segítője nagykalapot emeltek neki s kissé meghajoltak előtte. Hussmann a gépházműhely ajtajában állt, a gépmunkásokat várta és öklét összeszorítva remegett, hogy a fiatal Zorger bemegy-e a gépházba. Most egyetlen kívánság lapult a mellében; ne menjen be, most az egyszer kerülje el a gépházműhelyt.

A fiatal Zorger nem ment a gépházműhelybe. Egy pillantást sem vett Hussmann felé. Ügyesen, fűgén felkapaszkodott az ülésre és elhelyezkedett. A sofőr begyújtott a motorba, egyik keze az indító körül babrált; de miért nem indulnak már?

A raktárak között a gépmunkások jöttek befelé. Hanyagul, egykedvűen lépegettek, hiszen jócskán telt az idejükből. A fiatal Zorger a gépmunkásokat nézte... Kezével intett a sofőrnek, hogy várjon még... És Hussmannra pillantott; szemét kicsire húzta s homlokán a ráncok tömörebb redőkbe álltak.

Hussmann felismerte a helyzetet. A lába csaknem megmerevedett, a szíve halkabban vert. Aztán hirtelen bátorságot vett, odament a kocsinhoz. Közel az ülés előtt megállt, felnézett a fiatal Zorgerre. És beszélt; a szavak akadozva bukdácsoltak ki a száján, a balesetről számolt be és görcsös igyekezettel fokozta feljebb a hangját... Beszélt, beszélt, hogy a fiatal Zorger tekintetét elfordítsa a gépmunkásaktól és könnyöggön pillantgatott a sofőrre is, hogy segítsen neki, mondjon ő is valamit, akármit, de a sofőr gúnyosan vigyorgott rá.

A fiatal Zorger továbbra is mereven nézte a gépmunkásokat. Most értek a kocsival egyvonalba. A kis csoport élén, mint vezető, a marós haladt, nagyot, hangosat köszönt a fiatal Zorgernek és mentében a zsáköténye szélét gyűrögette.

A többi gépmunkás csak megbökte a kalapja szélét.

— Hát ezekkel mi van? — kérdezte a fiatal Zorger Hussmanntól. — Miért csak most jönnek be?

Hussmann megzavarodott, ötölt-hatolt, krárogott, úgy érezte, fordulóhoz ért az élete. Most dől el...

— Nem tudom... én szombaton világosan megmondtam... nekik...

A fiatal Zorger már nem figyelt Hussmannra. A gépmunkások után szólt, akik már majdnem elérték a gépházműhely ajtaját:

— Halló, gépmunkások, álljanak meg egy pillanatra!

A gépmunkások megálltak, megfordultak. A szalagfűrészes szólt:

— Tessék!

A hangja közömbös volt és nyugodt. Csak a szemében lobbantak apró, nyugtalan fények. De ezt senki nem vette észre.

— Maguk miért késnek? — kérdezte szigorúan a fiatal Zorger.

Megint a szalagos válaszolt:

— Mink nem **késünk!** Hisz' félnyolckor kezdünk... most pedig még nincs hét óra se!

A fiatal Zorger jelentősen hallgatott és felváltva a gépmunkásokra és Hussmannra nézett. Hussmann, mint a szükülő kutya lapult a lábánál és szánalmasan összehuppan. Néma arca könyörgött, irgalomért esdekelt. A fiatal Zorger mindent megértett; de teljesen biztos akart lenni a dolgában.

— Hát a Hussmann úr nem mondta szombaton, hogy maguk ma félhétkor kezdenek? — fordult ismét a gépmunkások felé.

A marós akart most szólni, de a szalagos, mint a szikla, eléje zökent: Hallgass! — súgta rekedten.

— Nem! Nekünk egy szót sem szólt! — válaszolta keményen.

Ekkor a sofőr is megszólalt a volán mellett:

— A napszamosok is csak félhétkor jöttek be, nem hatkor. Már azt hittem, hogy hétkor nem is indulhatunk!

Hussmann úgy vette a szavakat, mint valami ítéletet. Az arca fehér volt, mint a haja; a lábából elszállt az erő; a szívét a torkában érezte kalimpálni. Lassankint minden összefolyt előtte, csak a fiatal Zorger fenyegető, Vészjósló arcát látta élesen kiválni a háttérből. S mintha roppant távolról hallotta volna a hangját:

— Hát maga **miért van** itt, Hussmann úr? Micsoda maga tulajdonképpen? Maga munkavezető? — Aztán, szakadozottan: — Az asztalosoknak nincs munkájuk... Így tartja szem előtt a Gyár értekeit?... Micsoda kár!... Ki téríti meg?... Vegye tudomásul, hogy így nem mehet! Végeztünk... Slussz!... Értette?... Ide érélyeskező, józan munkavezető kell!...

A Gyár dudája felbőmbölt. Hetet fűjt. A hangok szétszálltak a levegőben, lecsaptak a földre, belebujtak minden kis lyukba és megrázták a hatalmas Gyárat:

— Hajrá!

A teherautó elindult és Hussmann ott maradt az udvarban. De úgy érezte, hogy a Gyár dudája az ő számára végsőt fűjt...

*

A gépmunkások beléptek a gépházműhelybe.

A gépek között haladtak, a műhely mélye felé, a szekrényekhez. A szalagos nevetett, a többiek is. Nagyon jó. Megtelt a pohár. Így van rendjén. Hussmann. ez az átok megérdemelte!... Hanem a sofőr egy finom fiú. Ő tette be az ajtót Hussmann mögött. A kegyelemdőfést ő adta neki.

A marós is mosolygott. És odahúzódott a szalagos mellé... Valahogy megérezte, hogy annak az oldalán van az erő. Annak az elégedetlensége, örök pofázása hatalmas erő... Pillanatra még belenyilait, hogy mi lesz ezután, ki jön Hussmann helyére. Csak most látta, mennyire összeforrt Hussmannal... De nem akart vele bukni. Nem!... Ezért húzódott a szalagos mellé.

De a szalagos elhúzódott tőle és a csapolósnak magyarázta: — A fák nem nőnek az égig... Semmi sem maradandó... Nincs irgalom, kegyelem... Egy a sors. közös a sors... A citromot kifacsarják, azután elhajtják... Most láthatjátok — emelte fel a hangját s a szemében apró, nyugtalanító fények lobogtak.